

## บทที่ ๕

### สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาอริยชาวปี ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาประวัติและอุดมการณ์ของครูบาอริยชาวปี ๒) เพื่อศึกษาบทบาทครูบาอริยชาวปีที่มีต่อสังคมล้านนา ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาอริยชาวปี ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

##### ๕.๑.๑ ประวัติและอุดมการณ์ของครูบาอริยชาวปี

ครูบาอริยชาวปีเดิมมีชื่อเรียกว่า “จุมปี” ถือกำเนิดที่บ้านแม่เทย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๒ ซึ่งมีบิดาชื่อนายเม่า มารดาชื่อนางจันตา ด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มารดาได้นำไปฝากให้เป็นลูกศิษย์ครูบาศรีวิชัย ที่วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เมื่ออายุย่างเข้า ๑๕ ปี ได้ร่ำเรียนการสวดมนต์กระทั่งศึกษาศาสนธรรมการอบรมจากครูบาศรีวิชัยเป็นเบื้องต้นแล้ว ครูบาศรีวิชัยได้ทำการบรรพชาให้เป็นสามเณรมีชื่อว่า “สามเณรศรีวิชัย” เมื่ออายุ ๑๖ ปี และได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุตามลำดับเมื่ออายุ ๒๒ ปี โดยครูบาศรีวิชัยได้ให้นามชื่อใหม่ว่า “อริยภิกขุ” เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ ๒ พรรษาอายุ ๒๔ ปีได้ขออนุญาตพระครูบาศรีวิชัยซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ออกจาริกไปเพื่อสร้างยังศาสนสถานและงานสาธารณประโยชน์โดยเฉพาะล้านนาตอนใต้เป็นส่วนใหญ่ ผลจากการเคลื่อนไหวการจาริกทำคุณประโยชน์ให้พระพุทธศาสนาและสังคม ได้ถูกเพ่งเล็งจากทางรัฐและคณะสงฆ์นำมาสู่การจับลาสิกขาถึง ๓ ครั้ง

การถูกจับลาสิกขาครั้ง ๑ เกิดขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๖๗ ด้วยข้อหาไม่มีกองเกินทหารโดยถูกปลัดอำเภอลี้จับกุมและฟ้องศาลและถูกตัดสินจำคุก ๖ เดือน ในขณะที่ยังเป็นนักโทษขุนนางชาวมุสลิมได้สร้างอาคารโรงพยาบาลลำพูนขึ้นมาอีก ๑ หลัง การถูกจับลาสิกขาครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๗๔ โดยถูกทางการท้องถิ่นอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ตั้งข้อหาเรียไรเงินชาวบ้านมาสร้างวิหารวัดดอนแก้ว การถูกจับลาสิกขาครั้งที่ ๓ เกิดขึ้นเมื่อช่วงปี พ.ศ.๒๔๗๘ เมื่อครูบาศรีวิชัยถูกตั้งข้อหาว่าด้วยเรื่องการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ได้เดินทางไปแก้ข้อหาที่กรุงเทพมหานคร

ครูบาอริยชาวปีได้ถูกตัวแทนจากทางคณะสงฆ์บับบังคับให้ลาสิกขา ด้วยการอ้างถึงประเด็นที่ว่า ถ้าไม่ลาสิกขาครูบาศรีวิชัยจะไม่ได้กลับมา ด้วยภาวะการณ์บับบังคับจำยอมด้วยการลาสิกขาคด้วยที่สุด

จากกรณีการลาสิกขาของครูบาอริยชาวปีทั้ง ๓ ครั้งได้เปลี่ยนมานุ่งขาวห่มขาวเพื่อแสดงถึงเพศนักรบวชถึง ๓ ครั้ง และเนื่องด้วยปัจจัยสภาวะการณ์บับบังคับจึงเกิดภาวะ “จำยอม” อย่างไรก็ตาม การหันมานุ่งห่มผ้าขาวแทนได้เกิดการแทนที่ของเดิมกลายเป็นรูปแบบอัตลักษณ์จำเพาะตัวจึงเป็นที่มาของคำว่า “อริยชาวปี” ตลอดชีวิตแห่งการเป็นผู้นำทางศาสนาครูบาอริยชาวปีได้อุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมด้วยการสร้างศาสนสถานและงานสาธารณประโยชน์ถึง ๑๐๕ แห่ง ๑๓๘ รายการ ถึงแม้จะดำรงอยู่ในเพศผ้าขาวแต่ยังจริยวัตรยึดเอาหลักพระธรรมวินัยมาปฏิบัติอย่างไม่เปลี่ยนแปลงและมรณภาพลงเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๐ ด้วยอายุ ๘๘ ปี

สถานภาพและอุดมการณ์ที่ได้รับการสืบทอดจากครูบาศรีวิชัย ได้มีอิทธิพลต่อคตินิยมคำสอนของครูบาอริยชาวปีส่งผลทำให้กลุ่มมวลชนมีความศรัทธาเชื่อมั่นต่อครูบาอริยชาวปี การยึดอุดมการณ์โดยการอ้างการสืบทอดพุทธจารีตลัทธิแบบดั้งเดิม ได้เป็นแรงผลักดันให้ครูบาอริยชาวปีทำประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนาและสังคม และในอีกมุมหนึ่งคือกลุ่มชนที่ยังรับอำนาจการเปลี่ยนแปลงจากทางรัฐบาลกลาง(สยาม)ไม่ได้ จึงเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวของครูบาอริยชาวปีผ่านการสร้างศาสนสถานและงานสาธารณประโยชน์เพื่อแสดงตัวตนโดยใช้พื้นที่ทางศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน กอปรกับครูบาศรีวิชัยผู้เป็นอาจารย์ได้ถูกอิทธิพลข้อหาต่างๆ ทั้งสองได้ถูกเพ่งเล็งว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางพระพุทธศาสนาที่แอบแฝงอุดมการณ์ที่ต่อต้านการปกครอง แต่ทว่าความเป็นจริงแล้วครูบาอริยชาวปีได้เดินตามอุดมการณ์โดยยึดหลักจารีตสงฆ์ในลัทธิแบบดั้งเดิมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงทำให้เป็นที่พึงกับมวลชนและหลังจากที่ครูบาศรีวิชัยได้มรณภาพลงได้มีการถ่ายทอดความศรัทธาไปยังครูบาอริยชาวปีผู้ที่ยังยึดอุดมการณ์ คตินิยม คำสอนจากครูบาศรีวิชัย จึงทำให้ชนชาติพันธุ์ในลัทธิต่างๆ ให้ความศรัทธาและเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการครูบาอริยชาวปี จนกระทั่งครูบาอริยชาวปีมรณภาพลงอุดมการณ์วัตรปฏิบัติยังมีการสืบทอดรูปแบบมาจนถึงปัจจุบัน

#### ๕.๑.๒ บทบาทและผลงานครูบาอริยชาวปีที่มีต่อสังคมล้านนา

การเคลื่อนไหวของครูบาอริยชาวปีในเขตล้านนา เป็นการเคลื่อนไหวที่มีรูปแบบเป็นขบวนการโดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการสงเคราะห์สังคมและสร้างพื้นที่ทางศาสนา โดยเฉพาะในเขตล้านนาตอนใต้ตั้งแต่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน ตาก สุโขทัย ซึ่งยังปรากฏถึงร่องรอยการจาริกของครูบาอริยชาวปี ทว่าบทบาทของครูบาอริยชาวปีไม่ได้มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการทางสังคม ทว่าตำแหน่งของครูบาอริยชาวปีที่ได้รับมา เกิดขึ้นจากผลการยอมรับของการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม ทำให้สถานภาพทางสังคมเกิดการยอมรับเกิดตำแหน่งขึ้น

โดยการคาดหวังของกลุ่มคนในสังคมในการช่วยเหลือและตอบสนองความต้องการ การเคลื่อนไหวที่เสมือนมีอำนาจของครูบาภิชัยขาวปีได้มีอิทธิพลและมีบทบาทต่อล้านนาในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ

บทบาทในการปกครองของครูบาภิชัยขาวปีที่มีต่อสังคมล้านนา ในฐานะนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลความเชื่อต่อกลุ่มชนในชาติพันธุ์ต่างๆ ในล้านนาให้ความนับถือเป็นจำนวนมาก เนื่องจากปัจจัยทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงภาวะแห่งความกดขี่เกิดขึ้น การหาที่พึ่งหรือหลักที่ยังสามารถยึดมั่นในแนวทางเดิมได้ ทำให้ค่านิยมของกลุ่มชนในล้านนาที่มีต่อครูบาภิชัยขาวปีมีจำนวนมาก กอปรกับการที่ครูบาภิชัยขาวปีได้ยึดเอาหลักธรรมมาธิปไตยเป็นใหญ่ ทำให้เกิดอำนาจความชอบธรรมในการปกครองมีประสิทธิผลเกิดขึ้นได้ด้วยการฝากความหวังและการศรัทธาให้กับครูบา สังเกตได้จากในกรณีที่ครูบาจะเดินทางไปสร้างศาสนสถานหรืองานกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ผู้คนมีการติดตามและมีการมาต้อนรับตลอดเส้นทางเดินทางจำนวนมาก การบริหารและปกครองผู้คนในการสร้างศาสนสถานด้วยระยะเวลาอันรวดเร็ว การสร้างความสามัคคีในกลุ่มผู้ติดตามของครูบาภิชัยขาวปี โดยการใช้อำนาจทางธรรมและการสอดรับของการเป็นตนบุญ ทำครูบาภิชัยขาวปีสามารถปกครองผู้คนในทุกระดับ ทุกชาติพันธุ์ได้อย่างไม่เกิดปัญหาใดๆ เกิดขึ้น จนกระทั่งผู้มีอำนาจทางสังคมในระดับต่างๆ ต่างให้ความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวการทำงานสังคมในล้านนาของครูบาภิชัยขาวปี

บทบาทด้านศาสนศึกษาด้านงานเขียนของครูบาภิชัยขาวปียังทรงอิทธิพลต่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาผู้ติดตาม เช่น แบบสวดมนต์ฉบับพระอภิชัยขาวปี เป็นบทสวดมนต์ที่เรียบเรียงขึ้นมาใหม่โดยพระครูบาภิชัยขาวปี ฯลฯ ทั้งนี้บทบาทครูบาภิชัยขาวปีที่ปรากฏต่อสังคมล้านนาด้านศาสนศึกษาที่เป็นเชิงประจักษ์ คือ ๑) การเขียนหนังสือในเชิงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เชิงคติธรรมหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้เป็นหลักฐานและข้อมูลสำคัญต่อวงการศึกษา ที่ใช้สำหรับงานเขียนและการอ้างอิงในงานวิจัยและงานเขียนหนังสือวารสารและบทความต่างๆ ๒) บุคลิกภาพการปฏิบัติของครูบาภิชัยขาวปีหรือสื่อทางตัวบุคคล ได้เป็นต้นแบบทางการศึกษาของสงฆ์และกลุ่มชนผู้มีความศรัทธาในล้านนา ได้มีการยึดถือและปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะขบวนการครูบารุ่นใหม่ที่ได้ยึดเอารูปแบบมาใช้ และบุคลิกภาพแห่งการเผยแผ่ได้นำไปสู่การศึกษาและการทำงานวิจัยของนักศึกษานักวิชาการในปัจจุบัน

บทบาทด้านศึกษาสงเคราะห์ของครูบาภิชัยขาวปีที่ปรากฏต่อสังคมล้านนา คือ การสนับสนุนและสร้างสถานศึกษาในแถบดินแดนล้านนากว่า ๓๐ สถานศึกษา จากบทบาทของครูบาภิชัยขาวปีที่ปรากฏต่อสังคมล้านนา สะท้อนให้เห็นอิทธิพลในด้านการศึกษาในอดีตในภาพลักษณ์ของศาสนากับการศึกษาที่เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อกันสู่การพัฒนาสังคมล้านนา

บทบาทด้านสาธารณูปการ เนื่องด้วยปัจจัยทางความทุกข์ยากทางสังคมและบทบาทการช่วยเหลือของรัฐที่ยังมีน้อย ทำให้ครูบาภิชัยชาวปีมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือทางสังคมด้วยความหวังจากทางสังคมที่มอบให้เสมือนเป็นตัวสื่อทดแทนที่ขาดหายไป การเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้นำทางศาสนา ส่งผลให้ครูบาภิชัยชาวปีเกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมอยู่ตลอด โดยผ่านรูปแบบการนิมนต์ให้ท่านไปเป็นประธาน "นั่งหนัก" ในการรับการถวายจตุปัจจัยและบริจาคสิ่งของต่างๆ เพื่อช่วยเหลือในการสร้างอาคารประเภทสาธารณูปการ ทั้งนี้เนื่องจากมีอาจารย์คอยงบประมาณจากทางรัฐบาลและยังแสดงถึงบทบาทสำคัญของครูบาภิชัยชาวปีในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งเน้นประโยชน์เพื่อความสะดวกสบายและการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คนในล้านนา

บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของครูบาภิชัยชาวปีที่มีต่อสังคมล้านนา ได้แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะใหญ่คือ ๑. การดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป จากลักษณะดังกล่าวเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลเกี่ยวกับชีวิตการเป็นอยู่และการตอบสนองปัจจัย ๔ ทางสังคมด้วยการสงเคราะห์ของครูบาภิชัยชาวปี

#### ๕.๑.๓ วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาภิชัยชาวปี

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาภิชัยชาวปีที่มีต่อสังคมและพระพุทธศาสนาจากการวิจัยได้พบว่าอิทธิพลที่มีต่อแนวคิดครูบาภิชัยชาวปีในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสามารถจำแนกออกเป็น ๓ แนวคิด คือ ๑. แนวคิดจากครูบาศรีวิชัย ๒. แนวคิดการครองผ้าขาว ๓. แนวคิดตนบุญพระโพธิสัตว์ จากทั้งสามแนวคิดได้สร้างอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนรูปแบบใหม่ให้กับครูบาภายใต้กรอบพระพุทธศาสนาฐานะนักเคลื่อนไหวทางสังคมในล้านนาที่ยึดการปฏิบัติจารีตดั้งเดิมโดย ในทางกลับกันเสมือนครูบาภิชัยชาวปีมีลักษณะทวิลักษณ์เป็นทั้งนักอนุรักษ์นิยมและนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในตัวของตัวเอง การเผยแผ่ของครูบาภิชัยชาวปีเมื่อวิเคราะห์จะเห็นถึงหลักการของพระพุทธศาสนาในการทำงาน ซึ่งมีหลักการ ๒ หลักใหญ่คือหลักปาฏิหาริย์ ๓ และหลักประโยชน์ ๓ เป็นหลักการที่มีความสอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาภิชัยชาวปี

อย่างไรก็ตามบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาภิชัยชาวปี ได้มีรูปแบบที่มีความแตกต่างและมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว เนื่องด้วยการดำรงผ้าขาวในท่ามกลางกระแสความขัดแย้งทางสงฆ์ระหว่างอิทธิทางศาสนาจารีตใหม่กับจารีตเดิม ทำให้รูปแบบการเผยแผ่เกิดความแตกต่างไปจากผู้นำทางศาสนาในทั่วไป กอปรกับการได้รับแนวคิดรูปแบบจากครูบาศรีวิชัยเป็นการผลิตซ้ำทางรูปแบบการเผยแผ่และความเป็นเฉพาะตัวของครูบาภิชัยชาวปี ซึ่งรูปแบบดังกล่าวผู้วิจัยได้จำแนกออก ๓ รูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การจาริก การเขียนหนังสือและคัมภีร์ การสร้างศาสนสถานและสาธารณประโยชน์ ซึ่งในความเป็นรูปแบบจะพบเห็นถึงวิธีการและ

กระบวนการสร้างความศรัทธาของผู้คนให้เกิดความเชื่อมั่น น้อมเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา กระทั่งคนต่างศาสนาและไม่รู้จักศาสนาสามารถเข้ามาสู่ร่องรอยแห่งพระพุทธศาสนา ในวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาขาวอกิชัยขาวปีดังกล่าวถ้าศึกษาชีวประวัติในแต่ละฉบับจะพบว่า ครูบาขาวอกิชัยขาวปีได้มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาในการทำกิจกรรมเพื่อพุทธศาสนาและสังคมตั้งแต่อายุ ๒๔ จนถึงมรณภาพ อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวไปในแต่ละพื้นที่ได้เกิดการยอมรับและศรัทธาซึ่งวิธีการสำคัญที่ทำให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏคือ การสอนผ่านการเทศน์และผ่านงานก่อสร้าง การเชื่อมโยงของเครือข่ายทางสังคมด้วยวิธีการดังกล่าว ได้การสร้างพื้นที่สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของครูบาขาวอกิชัยขาวปีเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้คนเกิดความศรัทธาได้ง่ายมากขึ้น ผลจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาขาวอกิชัยขาวปีได้เกิดคุณค่าและผลสัมฤทธิ์ต่อตัวบุคคล ครอบครัว สังคมและศาสนา การยกระดับคุณภาพชีวิตและสภาพการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากตัวบุคคล ครอบครัวและสังคมจากกลุ่มชนที่ได้รับอิทธิพลการเผยแผ่ของครูบาขาวอกิชัยขาวปี ได้เป็นตัวชี้วัดถึงผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นและยังเป็นการรองรับคุณค่าที่เกิดกับพระพุทธศาสนาด้วยการดำเนินชีวิตตามแนวแห่งศีลธรรมด้วยการปลูกฝังผ่านทางการเผยแผ่ของครูบาขาวอกิชัยขาวปี

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาขาวอกิชัยขาวปี ขึ้นมา โดยได้ทำการเสนอแนะ ๒ ประการ คือ ๑) ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ๒) ข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

### ๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการมุ่งวิเคราะห์ในบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาขาวอกิชัยขาวปี ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ทำให้เห็นภาพลักษณะการเคลื่อนไหวในฐานะ “ผู้นำทางจิตวิญญาณ” ของครูบาขาวอกิชัยขาวปีในการเคลื่อนไหวแถบดินแดนภาคเหนือหรือล้านนา โดยมีจุดประสงค์เพื่อสังเคราะห์ทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักรและเมื่อศึกษาข้อมูลในภาคเอกสารต่างๆ จะพบว่าไม่มีการจำกัดเฉพาะเพียงแต่ด้านศาสนจักรการงานเจือและเกี่ยวกลฝ่ายอาณาจักรด้านต่างๆ ได้กลายเป็นภารกิจของขบวนการเคลื่อนไหวครูบาขาวอกิชัยขาวปี ในมิติหนึ่งถ้าสังเกตการเคลื่อนไหวดังกล่าวจะเห็นการขึ้นเกิดของพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าแอบแฝงในด้านความเชื่อจิตใจ ซึ่งเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาและยังสะท้อนเห็นถึงผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาขาวอกิชัยขาวปี

### ๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งวิเคราะห์ถึงบทบาทการเผยแผ่ของครูบาภิชัยขาวปี ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในประเด็นเฉพาะบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังมีประเด็นอื่นที่น่าศึกษาอยู่อีกมาก ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรมีการศึกษาให้เข้าใจลงลึกอย่างละเอียดชัดเจนในบางประเด็นและมีการศึกษาปัจจัยที่หลากหลายด้านของครูบาภิชัยขาวปี ดังนั้นผู้วิจัยได้ตั้งเป็นข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑. ควรมีการศึกษาเรื่อง “อิทธิพลการเคลื่อนไหวของครูบาภิชัยขาวปีที่มีต่อสังคมล้านนา” ซึ่งเป็นการศึกษาสภาพองค์รวมของการเคลื่อนไหวทางสังคมในมิติด้านต่างๆ ของครูบาภิชัยขาวปีว่ามีอิทธิพลต่อปัจจัยการดำเนินชีวิตของบุคคล สังคมอย่างไร

๒. ควรมีการวิเคราะห์เรื่อง “วิเคราะห์หลักธรรมของหนังสือศาสนาสองห้องที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา” สืบเนื่องจากหนังสือศาสนาสองห้องเป็นหนังสือที่ครูบาภิชัยขาวปีได้เรียบเรียงเขียนขึ้นมาเพื่อที่จะชี้แจงการดำเนินตามพุทธจารีตเดิมในล้านนา ทว่าเนื้อหาของหนังสือดังกล่าวได้มีการตีความว่าความขัดแย้งต่อทางคณะสงฆ์และยังมีอิทธิพลต่อแนวคิดที่เป็นเชิงลบ ทั้งนี้เพื่อความกระจ่างแจ้งในส่วนเนื้อหาของคำสอนครูบาภิชัยขาวปี จึงเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการวิเคราะห์เพื่อเทียบเคียงว่ามีความเที่ยงตรงตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาอย่างไร

๓. ควรมีการศึกษาเรื่อง “การเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาเปรียบเทียบครูบาศรีวิชัยกับครูบาภิชัยขาวปี” การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนแถบล้านนาระหว่างครูบาศรีวิชัยกับครูบาขาวปีกับสถานะระหว่างอาจารย์กับศิษย์ ซึ่งมีลักษณะเด่นในการเผยแผ่ที่คล้ายคลึงกันและมีความแตกต่าง ทั้งนี้เป็นการศึกษาที่น่าสนใจสำหรับเปรียบเทียบบทบาทเพื่อได้องค์ความรู้ใหม่ในมิติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในขบวนการเดียวกัน